

אנטומיה של מצב

מאת אברהם בלאט

הספרות של השואה ענפה היא ורבגונית. יש והיא משמשת כרומן דוקומנטרי, גלוי אנושי, או חומר היסטורי שכל מגמתם לפענח את הגדולה שבטרגדיות עם, אך השואה היא כבר נחלת העבר, ובמקום המחנות הוקמו מוזיאונים ובחדרי המשרפות נשאר צלומים ודיאגרמות. כל זה הבנינים הסטטיים, המכשירים הדוממים אך מה על האדם? האדם עצמו אשר עבר את דרך היסורים ושרד דרך פלא ונס? מה דומה לו לאדם, האדם החצוי, רבעי אדם, רבעי אנוש אשר הפך לכלב משעשע לקומנדאנט נאצי ואכל עם כלבו בפינכה אחת.

אדם אשר בצעירותו למד אסטיטיקה ופילוסופיה בהידלברג והיה ליר צו מפורסם בקרקסי ברלין וכשהועמד לנגן ליד, המקלחות חייך גם בעת שעברה גרשן אשתו וילדתם, לוטה הקטנה בשקט, ללא מועקה ובלא מצפון. האם זה אדם או מפלצת? יורם קניוק בספרו החדש בא כדי לחשוף את שרידי האדם שהיו "כלב בים" מאולצים ומאולפים במצבים שרבים של התפוררות הנפש בעקבות השואה, המלחמה והחיים גם יחד. אנטומיה של מצבו הנפשי של אדם אשר עבר על פני תחנות שונות בגלגולים שונים ונשאר פרוץ ואכול לנוכח זרועות ואכזבות — היתה המגמה של המספר, אך במקום לבנות ציר יסודי של סיפור קונקרטי או אבסטרקטי ולגבשו לנקודת מורצא, הוא הקים וערער סיוטאציה על בלימה והסך הכל — אווירה דחושה של הזיות, "סטטים" פסיכואנליטיים, הרבה רעיונות והברקות אך העדר הישג של ממש.

ספרי של קניוק אוצר בתוכו בליל של קטעי מחשבות, קריקטורות של דמויות לקוי מבחינה סטרוקטוראלית אך מעורר את בעיית המצב של האדם לעת התמוטטות של הוודאיות ושיא השפלתו.

רוברט מוסיל כתב על "האדם ללא תכונות" והיה בו משום עיצוב הי מימוס העצמי של האדם ביובל הי שנים האחרונות כשעצם המציאות המקובלת היתה מוטלת בספק. מוסיל בנה עולם מפורר שהגיע עד אבסורד דום מעבר לעולם הערכים ורמו לכל מה שעומד לבוא או עמד לבוא.

סופר אשר בא בימינו לצור צורה לאדם חייב למצות את המציאות של הזמן, והיא מתן בטוי מלא להאדם החסר זהות עצמית לאור תהפוכותיו הנפשיות עם רצונו העז לקיים את מעונו האנושי. אדם שטיין — הי דמות המרכזית שברומן — ניצב על גבול הטרוף והשפיות והוא תושב קבע ב"מכון למנוחה ותרפיה" על שם גב' צולינג בערד והוא הגיע לארץ עקב מכתב שכתבה לו בתו האבודה. אדם שטיין הוא אדם חולה, גוסס היודע כי הוא הולך למות ואגב כך מיקיע את הרופא ד"ר גרוס הססיכיאטר על כשלונותיו לי הציל את הבוכים בלילות בעותים, המשמשים כשפני נסיון. אדם שטיין המתואר על רקע "פלבסק" שהולך וחוזר — הוא איש ההשתנויות. היה ברור לו שהעולם

(* "אדם בן כלב" מאת יורם קניוק בהוצאת "עמיקם", תשכ"ט.

למטורפים כדי להוכיח להם שאין לדחוק את הקץ. "מה אתה מחפש אדם? הלא בסוף כל הדרכים עומד קליין ומצפה לך. מדוע לא תוותר ותבין, מדוע לא תיעלם לתמיד, מרצונך הטוב? אל תקומם עליך את מיטב האנושות. לך! תמיד, תמיד אחכה לך בסופי כל הדרכים" (עמ' 260).

כאן אנו עדים לעימות בין שני עולמות אשר המספר מפגיש. עולמו של אדם שטיין היהודי הגרמני ר עולמו של הקומנדאנט קליין אשר אחרי הסוואתו למרצה ללשונות שמיות נותר אף הוא ועדיין מתנצל הים השנים.

אומר קליין: או שתיעלם או שתהרוג אותי. אחת ולתמיד. אם תצליח יש סכוי מה שתניצל, אך הברייה רה בידך ואתה לא תהרוג אותי. אינך יכול. ההיסטוריה היא סיפור עגום, אין לה משמעות ואין לה הגיון. העתיד לוטה בערפל. "הכל תלוי בך, כך בלבד".

השעור ההיסטורי של יורם קניוק צמח בוודאי לא על רקע של היהדות הצרופה אשר הצו להכחיד את העמלקי הקדום והעמלקי של היום — שריר וקיים, אלא שומעים אנו כאן דעות פציפיסטיות של דיאלוג מעולם הרפאים:

"איני יכול — חוזר אדם ולוחש: בכך לא אשתור דבר... אני יודע שאתה נבל ואני אוהב אותך. אני אחרף אותך אך אלך למדבר לחפש אותך... הליכה זו אל המדבר כדי להפגש עם התרבות של הקומנדאנט קליין מכיון שאדם שטיין נשאר ללא חוט שידרה לאומי ומוסרי אחרי הכבשנים. זוהי "רכיבה" על גב הי פציפיזם ואולי הרבה יותר טשטוש האישיות והזהות של היהודי פש קליין הוא וייס ואדם הוא גם הר ברט ואולי כלב ואדם כאחד. השווסטר שוסטר אשר הלכה למי צוא חזון חלול נשארה ללא נגדים, הם נשרפו וחזרה עלובה ומוכת גורל, אדם שטיין — לעומתה נשאר ללא זהות יהודית.

"אדם בן כלב" ליורם קניוק הוא ספר אשר לא בא לגבושו הרעיוני כשם שגם חלוקתו הצורנית ולשונו הם מאד מורכבין. בין פרק למשנהו אין צמיחה וגני דול אורגני, אלא שינוי של סגנונות שאינם מחוייב המציאות. תולדות חיייהם של ארתור פיינ ר וולפוביל מגלים מצב של נפשות מעורערות של חזון ללא אמונה ר חיים ללא בטחון.

סיומו של קניוק אינו ברוח הרומן הקלאסי אבל איננו גם ברוח של נוסחה מודרנית דווקא. הרומן של קניוק "התארך" יתר על המידה, והשטוש הצורני לא תרם גם לאינטרפרטציה הרעיונית. גבוריו הושלכו למערבולת של אי רועים.

ברומן של יורם קניוק יש הרבה רעש ולא הרבה כאב. אנו חיים כאן כצל במה מסתובבת ושותפים למעט חוויות אך שומעים דבורים עטופים במעטה של צלופן. על חורבות השואה הוקמה מדינת היהודים אך קשר מייתי זה אין לו כל משמעות ברומן והגבורים נש ארים אטומים לקולות פנים ולק ה

קליטה החיצונית משמשת את הנושא. ערד היא "עיר המקלט" האוניברסי לית למטורפים שנקבצו כאן מכל פינות תבל, אך חסרה היא את הי תהודה ההיסטורית המשתמעת ממקור מה. והרומן של קניוק נשאר כסיפור היהודי ללא זהות אנושית ויהודית כאחת.

רעש ולא הרבה כאב. אנו חיים כאן כצל במה מסתובבת ושותפים למעט חוויות אך שומעים דבורים עטופים במעטה של צלופן. על חורבות השואה הוקמה מדינת היהודים אך קשר מייתי זה אין לו כל משמעות ברומן והגבורים נש ארים אטומים לקולות פנים ולק ה

רעש ולא הרבה כאב. אנו חיים כאן כצל במה מסתובבת ושותפים למעט חוויות אך שומעים דבורים עטופים במעטה של צלופן. על חורבות השואה הוקמה מדינת היהודים אך קשר מייתי זה אין לו כל משמעות ברומן והגבורים נש ארים אטומים לקולות פנים ולק ה